

Л. М. Шафран

Медицина транспорту

МЕДИЦИНА ТРАНСПОРТУ – медична дисципліна, що вивчає вплив у звичайних і надзвичайних ситуаціях транспортної системи загалом і окремих її підрозділів та відповідних технологій, що застосовують у цій галузі, на здоров'я працівників, а також різних груп населення, які пов'язані з експлуатацією транспортних засобів, користуються послугами транспорту тощо. Серед завдань М. т. – збереження фіз. та психіч. здоров'я, безпека вироб. діяльності працівників транспорту та допоміж. вироб-в. Окремішнє важливе місце М. т. зумовлене особливостями транспорт. галузі, зокрема її екстериторіальністю, зайнятістю в ній великої кількості працівників, фахівців найрізноманітніших професій; обслуговуванням практично всього насел. планети – як власників особистих транспорт. засобів, так і пасажирів, пішоходів, туристів; левовою долею в забрудненні довкілля. Розвиток М. т. та її диференціація зумовлені появою нових видів транспорту. Виокремлюють морську медицину, авіаційну медицину, космічну медицину, а також залізничну та автодорожню. До найдавніших належить морська. В Україні дослідж. з мор. медицини традиційно проводять в Одесі, де 1925 на базі Чорномор.-Азов. водздороввідділу відкрито відповідну лаб. 1965 створ. Басейн. токсикол. лаб. (зав. – Л. Шафран), 1975 – лаб. судн. гігієни (зав. – А. Войтенко) Моск. НДІ гігієни вод. транспорту, яку 1978 реорганізовано в філію, а 1988 – у Всесоюз. НДІ гігієни вод. транспорту (дир. – А. Войтенко; нині – Медицини транспорту Український науково-дослідний інститут; дир. А. Гоженко). Серед фахових видань – «Вісник морської медицини», ж. «Актуальні проблеми транспортної медицини» та «Вода: гігієна та екологія». 1977 на базі Чорномор. центр. клініч. лікарні на вод. транспорті вперше в СРСР в Одес. мед. інституті відкрито каф. мор. медицини (зав. М. Денисюк, А. Лобенко, М. Ігнат'єв), що здійснює підготовку лікарів відповід. кваліфікації для роботи на водному. транспорті. 1968 започатков. проведення наук.-практ. конф. «Актуал. питання охорони здоров'я на вод. транспорті». Мор. медицина і М. т. загалом увійшли в тематику н.-д. робіт багатьох каф. Одес. мед. інституту (М. Ясиновський, Л. Алейникова, І. Савицький, С. Корхов, І. Ільїн, Ю. Курако, А. Лещинський, Г. Лобановський, Р. Макулькін), дослідж. проводили за участі судових лікарів, фахівців берегових сан.-епідеміол. і лікувал.-профілакт. закладів Чорномор.-Азов., Дніпров. і Дунай. басейнів. Укр. науковці від 1965 регулярно беруть участь у Міжнар. симпозіумах із мор. медицини. Були укладені договори про співпрацю з Інститутами мор. і транспорт. медицини

в Болгарії, Польщі, Німеччині, Фінляндії. Результати дослідж. найбільш повно представлені на 11-му Міжнар. симпозіумі з мор. медицини, що пройшов 2011 в Одесі. У форумі взяли участь представники 42-х країн світу. У доповідях укр. учених (А. Гоженка, Є. Белоброва, Е. Псядла, Л. Шафрана, В. Лісобея, А. Мокієнка, Н. Петренко, В. Євстаф'єва, Б. Панова та ін.), були відображені майже всі напрями М. т. та результати їх упровадження. Наукові дослідження і практ. діяльність у сфері мор. медицини сприяють також новим підходам у залізн., авіац. і косміч. галузях М. т., водночас простежується зворот. зв'язок між ними. Прикладом можуть бути 1-а Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми гігієни та епідеміології на залізничному транспорті» (Львів, 1998), Міжнар. наук.-практ. конф. «Новітні науково-навчальні досягнення медицини транспорту» (Миколаїв, 2011), 15-й з'їзд гігієністів України (Львів, 2012), де були представлені роботи з усіх підгалузей М. т., а також проблем медицини подорожей і катастроф, які безпосередньо пов'язані з безпекою і охороною здоров'я працівників транспорту. Фахівці з М. т. вважають, що за ступенем ризику для здоров'я працівники галузі, водії індивід. транспорт. засобів становлять окрему групу, яка відрізняється від ін., – пасажирів і туристів. Напр., оскільки повітр. транспортом у різних регіонах планети щорічно користуються понад 700 млн туристів, то категорія насел. у мед., гігієн. та екол. відношеннях суттєво відрізняється від пасажирів громад. транспорту і водіїв індивід. транспорт. засобів. Розрізнення зумовлено не тільки фактором часу, локалізацією туристич. комплексів, а й більш тісними контактами з місц. насел. і природ. комплексом, це й визначає специфіку епідеміології туризму, що, в свою чергу, призвело до нового напрямку М. т. – медицини подорожей, яка тісно пов'язана з епідеміологією транспорту. Катастроф медицина як галузь виокремлено в останні десятиліття. Лавиноподібне збільшення чисельності транспорт. засобів, особливо в країнах «третього світу», революція в транспорт. матеріалознавстві (полімерні та синтет. матеріали), розширення номенклатури вантажів, у першу чергу, за рахунок небезпеч. і фумігованих, інтенсифікація вантаж. і пасажир. перевезень, функціонування транспорт. коридорів, розвиток мережі трубопровод. транспорту, будівництво гігант. перевантажувал. транспорт. терміналів, освоєння континентал. шельфу – усі ці чинники не лише збільшили ризик вибухів, пожеж та ін. надзвич. ситуацій на транспорті, а й поставили низку нових проблем перед фахівцями, зокрема в М. т. Цей напрям медицини стосується епідемій, травм, отруєнь і кількіс. показників загибелі людей у результаті аварій та надзвич. ситуацій на транспорті. Транспортні катастрофи відзначаються, зазвичай, багатоаспект. характером впливу різнорід. екстремал. факторів; серед аварій переважають категорії «важкі» й «потужні» (за міжнар. класифікацією), що потребує проведення подальших поглибл. дослідж. і вдосконалення системи лікування та профілакт. заходів. У М. т. виділяють такі напрями: теор., профілакт. і клінічний. Теор. напрям пов'язаний з вивченням біохім., фізіол. механізмів гомеостазу й адаптації організму працівника до динам. умов довкілля, флуктуації яких досягають екстремал. величин, біоритмології людини і склад., здатних до саморозвитку, біол. систем, психофізіол. надійності оператора в склад. системах типу

«людина–транспорт. засіб–навколишнє середовище», трансформації переліку та змісту професійно важливих якостей та компетенцій відповід. фахівців, закономірностей формування патології, етіопатогенезу профес. і професійно зумовлених захворювань людини в транспорт. системах і наук. принципів заг. стратегії профілактики та лікування. Профілакт. напрям вирішує завдання наук. обґрунтування гігієн. регламентів для транспорт. галузі з урахуванням найбільш типових шкідливих і небезпеч. чинників, що виникають у результаті контакту працівників з місц. населенням, побудови системи сан. стандартів, вимог, правил і норм, обов'язкових для здійснення попереджувал. і поточ. сан. нагляду на об'єктах транспорту, протиепідем. забезпечення всіх категорій працівників галузі та сан. охорони кордонів і території, а також охорони навколиш. середовища від забруднення у зв'язку зі здійсненням вироб.-транспорт. діяльності. Також включає створення системи моніторингу та оцінки профес. ризику для здоров'я осіб осн. транспорт. професій, епідеміології інфекц. та ін. захворювань для розроблення комплекс. системи упр. здоров'ям працівників галузі. Клін. напрям охоплює проблеми вивчення взаємозв'язку умов праці та трудового процесу на транспорті з виникненням, розвитком, перебігом заг., професійно обумовлених і профес. захворювань представників осн. груп робітників, розроблення нових ефектив. методів діагностики, лікування та профілактики, питання мед. протипоказань для роботи в різних транспорт. професіях, поперед. і період. мед. і психофізіол. оглядів, наук. обґрунтування й побудову системи страхової медицини з урахуванням специфіки профес. діяльності, оцінки ризику та стану здоров'я працівників галузі. Мультимодал. характер зазнач. складових дає інтеграл. уявлення про М. т. як ефектив. вид практ. лікар. діяльності в сфері охорони здоров'я робітників транспорт. галузі й важливу наук. дисципліну. Окрім цього, фахівці з М. т. роблять знач. внесок у вирішення фундам. проблем мед. науки загалом і сприяють розвитку сучас. уявлень про упр. індивід. і популяцій. здоров'ям населення.

Рекомендована література

1. Фонсагривъ И. Б. Морская гигиена. Разсуждение о вліяніи физическихъ и нравственныхъ условий, въ которыхъ морякъ находится по роду своей службы, и о мѣрахъ для охраненія его здоровья / Пер. съ франц. С.-Петербургъ, 1860;
2. Bibliography: Nautical Medicine. Hamburg, 1977. Vol. 1;
3. 1982. Vol. 2;
4. Handbook of Nautical Medicine. Berlin; Heidelberg; New York; Tokyo, 1984;
5. Войтенко А. М., Шафран Л. М. Гигиена обитаемости морских судов. К., 1989;
6. Лобенко А. А., Волянский В. Е., Руденко В. Г. и др. Морская медицина как клиническая дисциплина в историческом аспекте и на современном этапе // Мор. медицина на пороге нового тысячелетия. С.-Петербург, 2002;
7. Васильев Г. К., Гоженко А. И. Очерки морской эпидемиологии. О., 2004;
8. Лисобей В. А. Заболеваемость работников транспорта. О., 2005;

9. Шафран Л. М. Науково-теоретичні проблеми медицини транспорту // Безпека життєдіяльності. 2005. № 10;
10. Шафран Л. М., Войтенко А. М., Белобров Е. П. и др. Научные исследования по морской медицине в Украине: вехи истории и будущее // Актуал. проблеми транспорт. медицини. 2007. № 3(9); Шафран Л. М., Псядло Э. М. Теория и практика профессионального психофизиологического отбора моряков. О., 2008;
11. A. I. Gozhenko. Conditions and ways of reforming of marine medicine in Ukraine // Book of abstracts: 11th International symposium on maritime health: Maritime Medicine – an International Challenge (Odessa, Ukraine, 6–10 of September). Odessa, 2011;
12. Белобров Е. П., Шафран Л. М., Мордкович Я. Б., Курбанов В. М. Морська фумігація: Слов.-довід. по знезараженню вантажів на судах і в портах. О., 2012;
13. Гоженко А. І., Вільський Г. Б., Козирев А. В. та ін. Відновлювальна медицина у транспортній сфері: Навч. посіб. О., 2015;
14. Медицинское пособие для моряков (общие сведения о неотложных состояниях, заболеваниях; принципы оказания первой доврачебной помощи). О., 2018.

Бібліографічний опис:

Медицина транспорту / Л. М. Шафран // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67444>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).